STORTINGETS KULTURKOMITÉENS BESØK I NEIDEN DEN 23. APRIL 1997

Urbefolkningen i Sør-Varanger

Skoltenes særegne kultursymboler

Skolte kulturen har en hel rekke kultursymboler som er forskjellige fra den samekulturen. Eksempler med ulikheter vises i skoltenes kleskultur, sang-, danse-, navne tradisjon og religion. Skoltene er ortodokse, mens den samiske befolkingen tilhører den norske lutherske kirke. Blant de samiske språk er det endel dialekt forskjeller, og det største språkskille er mellom skoltenes språk og de samiske dialekter. Derfor regnes språket som et eget språk av det norsk språkråd.

Landområder og levesett

I Sør-Varanger og på Kola hadde skoltene bruks- og råderett til alt land og vann med enerett til all fiske, jakt, fangst og tømmerhogst frem til 1826. Før grensereguleringen var skoltene halvnomader med boplasser etter årstidene. De var opprinnelig en fangst og veidefolk som de fleste urbefolkninger, men den spesielle års syklusen med flyttinger til faste bebygde boplasser var særegent for skolte kulturen. Sommerboplassen var her i Neiden på grunn av elva, som var livsnerven for skoltene.

Til sommerboplassen flyttet de tidlig på våren for blant annet å fiske laks i Skoltefossen. Kastenotfisket var en av de viktigste årsakene til at sommerboplassen ble lagt til Skoltebyen. Skoltene drev også handel med russiske og andre sjøfarende kjøpmenn i flere århundrer før området ble norsk territorium.

Deres landområder var delt opp i sidaområder, med Neiden sidaen som den minste og vestligste av skolte sii`daene. Først i 1826 ble Neiden sii`daen delt i to ved grensesettingen, og det førte til at sidaen gradvis gikk i oppløsning. Neiden skoltenes livsmønster fortsatte på en måte noen år, men de ble trappevis fratatt alle sine rettigheter og deres livsgrunnlag.

Utviklingen for kulturen etter grensesettingen

Skoltene som ble norske etter 1826 er en liten minoritet i Norge. De har blitt glemt og forsøkt utradert som en folkegruppe av den norske stat. Jeg vil her bare beskrive noen historiske perspektiv fra skoltenes historie for at dere kan være i stand til å forstå denne historiske tragedien for skolte-kulturen i Norge.

Det finnes knapt noen folkegruppe i dette land som har vært så diskriminert som skoltene. Denne tilstanden har ført til at de fleste skolter som lever i Norge; fortsatt har et stigmatisert forhold til egen kultur bakgrunn. Bare de av skoltene som har bodd kontinuerlig i Skoltebyen har et nært, men ofte sårt forhold til egen kultur bakgrunn. Folk som bodde i Skoltebyen var skolter for hele utenverdenen, mens de som bodde utenfor ikke var det, så enkelt var det.

Man kan med andre ord si at man ble preget av kulturen og livssituasjonen, på godt og vondt. Situasjonen for "generasjonen før" var nok mer uholdbar, fordi diskrimineringen da var sterkere til sine tider. Før krigen og muligens noe senere ble det skrevet av "såkalt lærde" at skolte jentene som hadde hatt huspost i Kirkenes kom hjem med bastardunger.

Dette var bare en av mange måter som viser at skoltene ble utsatt for sjikane og diskriminering. Stor samfunnets tidligere holdninger til minoriteter, og i dette tilfellet mot skoltene, har vært svært ødeleggende for kulturen.

Blant annet har Skoltebyen vært båndlagt i mange tiår, og følgene av dette vises i avfolkningen og mangel på utvikling i Skoltebyen. I de senere år har de norske samene ført en tilsvarende politikk, noe som har ført til en usynliggjøring av skolte kulturen. Men i de siste årene har sametinget endret sin politikk og gjort mye for igjen å synliggjøre skolte kulturen. Sametinget er også en viktig samarbeids partner og drivkraft i arbeidet for å støtte arbeidet med å få bygd et nasjonalt skolte kultursenter- og museum i området.

I den norske politiske konteksten har det også kommet til syne positive endringer. Dette har særlig kommet til syne i Samerettsutvalgets utredning "NOU 1997: 4", Naturgrunnlaget for samisk kultur. Kapittel 7 i utredningen omhandler i sin helhet om skoltene.

I utredningen er det også gitt god plass til en beskrivelse av skoltenes historie, tidligere rettigheter og rettsoppfatninger. Utvalget har også kommet med forslag til tiltak som må igangsettes, derom kulturen i det hele skal kunne revitaliseres og overleve.

Religion

På begynnelsen av 1500-tallet kom skoltenes apostel Trifon til Petschenga med tanke på å kristne skoltene til den ortodokse tro. Hl. Trifon fikk bygd en kirke ved Petschengaelva som fikk navnet Den Hellige Trefoldighet kirke. Rundt denne kirke oppsto Petschenga kloster.

I 1565 fikk Hl. Trifon bygd St. Georgs kapell i Skoltebyen. Kapellet er den eldste gjenstående trebygningen i Nord-Norge, og er over 400 år gammel.

Fra 1826 og utover foregikk en fornorskningspolitikk, som gjorde at skoltene måtte ta norske navn og ble nektet å utøve sin gresk ortodokse religion frem til 1950-årene. Helt frem til 1914 kom prestene fra Boris Gleb til Skoltebyen for å foreta kirkelige handlinger som dåp, bryllup, begravelser o.s.v.

Fra 1. verdenskrig til 50årene var det vanskelig å dyrke den ortodokse religionen åpenlyst. St. Georgs kapell feiret 400 års jubileum den 5. september 1965, og har etter dette jubileet kommet i funksjon med årlige gudstjenester. Disse gudstjenestene har blitt avholdt av finske ortodokse geistlige.

25.juli 1992 konverterte flere skolter til sin forfedres tro og stiftet "Kirkeforeningen ved St. Georgs kapell". 15. mai 1993 avholdt kirkeforeningen sin første offisielle Gudstjeneste, og kirkeforeningen har senere gradvis overtatt ansvaret for denne årlige gudstjenesten, siste søndag i august. I år kan denne gudstjenesten muligens bli på siste lørdag, istedet for siste søndag.

Nåværende situasjon

Området som i dag er et symbol for skoltenes historie og kultur i Norge er i ferd med å bli fredet. Sitat fra fredningsforslaget som er utarbeidet av Samisk Kulturminneråd:

> *"Skoltebyen ved Neidenelva er det viktigste kulturvernområdet for skoltenes historie, og for den gjenlevende skolte kulturen i Norge. Dette tilsier en nasjonal vernestatus. Et unikt område både i samisk og nasjonal kulturminne- og kulturvernsammenheng".*

Skolte foreningene, Sametingspresidenten og representanter for Samisk Kulturminneråd er enige om at det skal være en binding mellom fredningen av "Skoltebyen" og "utvikling av et kultur- og museumsanlegg" i området. Det er også enighet om at anlegget skal administreres og forvaltes av skoltene selv, noe som er i tråd med ILO-konvensjon nr 169's prinsipper.

Planene for et kultur- og museumsanlegg i forbindelse med fredningen av Skoltebyen har lenge stått i et vakuum. Undertegnede håper at de retningslinjer man har blitt enige om som vedrører fremdriften av kultur- og museumsanlegget i tilknytning til fredningssaken blir fulgt.

Første fase med hensyn til den lokale kompetanse utvikling er igangsatt, men økonomien for den videre planleggingen mangler. Arbeidet med skisseprosjektet for et kultur- og museumsanlegg har vært ferdig i et par år. Det som gjenstår for å få fart på planene er finansieringen av et forprosjekt for å foreta de nødvendige korrigeringer og prisjusteringer.

I samme fase må det foreligge finansiering for hovedprosjektet. Finansieringspakken må romme oppbygging av det fysiske prosjektet, innredninger, utstillinger, kompetanseoppbygging samt dekning av de ålige drifts- og administrasjonskostnader.

Oppbygging av dette kultursenter er et nasjonalt ansvar, fordi det i dag ikke finnes noen slik institusjon for skoltene, verken i Norge, Russland eller Finland. Kultursenteret vil kunne bli et viktig nasjonalt symbol for å vise at staten Norge tar sitt nasjonale minoritetsansvar på alvor.

Senteret må bygges i en skoltisk kontekst og skal være en katalysator for å redde en skadet og truet kultur (kulturen kan symboliseres som en skadet ørn som ikke klarer å fly).

Bevarings- og revitaliserings arbeidet må gjøres i samarbeide med skoltene i Finland og Russland, fordi det er der kulturen fortsatt er intakt. Strakstiltak er nødvendige, ellers kan kulturen bli borte i Norge. Å bygge et kultursenter er helt vesentlig, fordi man også må bygge opp en lokal infrastruktur for skoltene.

Senteret vil videre bli et viktig møtested for å utvikle kulturen, i et nært samarbeide med skoltene i Finland og på Kola. Dette må også gjenspeiles i finansieringen, slik at det nære samarbeides kan utvikles videre. Denne utviklingen vil senere kunne bli en viktig faktor for den øvrige næringsutviklingen i Sør-Varanger kommune. Dette samarbeidet er allerede etablert til en viss grad.

Undertegnede er glad for at Stortingets kulturkomite besøker oss i dag, og håper derfor at undertegnede kan være med på å formidle skoltenes sak på en slik måte at det planlagte kultur senteret kan bli en realitet innen utgangen av år 2000. Undertegnede håper at Stortingets kulturkomite har fått et bedre grunnlag for å ta en god beslutning, som kan være med på å skape en positiv utvikling for skolte kulturen i Norge, bygda Neiden og for Sør-Varanger kommune.

Takk for oppmerksomheten!
Mikit Ivanowitz

STORTINGETS KULTURKOMITÉENS BESØK I NEIDEN DEN 23. APRIL 1997
Invitert av Sør-Varanger for å informere komitéen om skoltekulturen og kapellets historie.
Ved Micit Ivanowitz /Cand. mag. - Museumsaspirant ved Tromsø Museum/ Samisk etno. Avd.